

inciderit? Calumiam quoque patiuntur in penetralibus ejus, sive opprimuntur simplices quique credentium: dum sub nomine veritatis colunt mendacium, **258** et omnino rectum facere nesciunt, quia perdidere tramitem veritatis, nec credunt in eo qui dicit: *Ego sum veritas* (Joann. xiv. 6); et thesaurizant sibi dogmata iniquitatis, et rapiunt atque concludunt in aedibus suis, quos poterint falso errore decipere. Sine autem placuerit ut legamus Assyrios (quod tamen in Hebraico non habetur), dicamus hos esse, de quibus scriptum est: *Inducam super sensum magnam principem Assyriorum, qui dixit, Fortitudinem meam faciam, et cetera, ut capiantur heretici ab Assyrio et teneantur in terra Aegypti, de qua jam volentes ad Ecclesiam liberati sunt.*

(Vers. 11.) *Propterea haec dicit Dominus Deus: Tribulabitur et circumietur terra, et detrahetur ex te fortitudo tua, et diripientur aedes tuae.* LXX: *Propterea haec dicit Dominus Deus: Tyrus et in circuitu terra tua deserta erit: et detrahet de te fortitudinem tuam, et diripientur regiones tuae.* Pro Tyro, quae in Hebraico duabus litteris scripta est, *SADR* (Σ) et *RES* (7); et appellatur sor (72): quod et Aquila et Septuaginta similiter translulerunt: Hebraeus qui me in sanctis Scripturis erudit, *tribulationem* interpretatus est, nec renuimus ejus sententiam: quia et Symmachus, qui non solet verborum *ΣΑΔΡ* λέγειν, sed intelligentiae ordinem sequi, ait, *obsidio et circumdatio* terra. Pro obsidione (α), quae ab eo dicitur *το λωπηλο*, fortitudo a Theodotione posita est qui putavit non *SAR* (72) et sor (72), quod *tribulatio*, vel Tyrus dicitur, sed sua legendum: quod proprie refertur ad *petram durissimam*, quae Graeco appellatur *ἀρσενικός*, et quam nos Latine *silicem* dicere possumus. Loquamur ergo de singulis. LXX dixerunt: *Tyrus et per circuitum terra tua.* Videbaturque pendere sententia: addidere ergo de suo, *deserta erit*: nec error interpretum est, ubi propter verbi ambiguitatem, et tribulatio et Tyrus dici potest. Et est sensus: Super montes Samariae multas populus meus insanias perpetravit: calumniam faciens, et rectum penitus ignorans, et thesaurizans sibi iniquitatem et rapinas: **259** ideo tribulabitur, sive conteretur, et Assyrio exercitu terra circumdabitur eorum, et *detrahetur*, ait, ex te, o Samaria, o decem tribus, o quondam populus meus, *fortitudo tua*: et diripientur in aedibus tuis, quae per calumniam ex miserorum lacrymis congregasti. Haeretici quoque aut tribulabuntur in die judicii, et omnis eorum fortitudo attenuabitur, et diripientur quae habuerant de rapinis, ut liberentur populi quos deceperant: aut certe quotidie per viros ecclesiasticos tribulabuntur, et circumdabuntur testimoniis Scripturarum, et detrahetur ex eis fortitudo syllogismorum, et verborum argutiae quibus suum dogma firmave-

(a) Anovimus hinc vocem *terra*, quam pridem Victorius expunxerat ad septem Florentinorum codicum fidem, quibus et nostri omnes concitant; vix-

rant. Et aedes eorum diripientur: ut qui rapti fuerant de Ecclesia, ad Ecclesiam revertantur.

(Vers. 12, 13.) *Haec dicit Dominus: Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculae: sic eruentur filii Israel qui habitant in Samaria in plaga lectuli et in Damasci grabato.* LXX: *Haec dicit Dominus: Quomodo si avellat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculae: sic avellentur filii Israel qui habitant in Samaria contra tribum et in Damasco.* In principio Amos, ubi versiculos illos disseverimus: *Dominus de Ston rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam: et lucerunt speciosa pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli*, diximus illum artis suae usum esse sermonibus: ut quia pastor gregum nihil terribilius leone cognoverat, iram Domini leonibus compararet. Juxta hunc ergo sensum etiam nunc de eo quod saepe viderat sensit exemplum, et sic decem tribuum parvas reliquias de Assyriorum narrat manibus erundas: quomodo si pastor, devoratis omnibus membris, duo crura aut extremum auriculae de leonis faucibus rapiat: positoque comparationis exemplo, ita, inquit, eruentur filii Israel, decem videlicet tribus quae habitant in Samaria, in plaga lectuli et in Damasci grabato. Quod mihi sic explanandum videtur: legitimus in Isaia Rasin regem Aram, id est, Syrorum, qui regnabat in Damasco, et Phaeae filium Romelle regem Israel, inito foedere, contra Judam venisse pugnantem (Isai. vii): de quibus Dominus praecipit Achaz regi Judae et Jerusalem ne limeat duos semiustos torres: quando in signum pene libertatis, Virginis ei et conceptus et partus **260** ostenditur. Filii ergo Samariae habitant in regione et plaga lectuli, requiescentes in Syrorum auxilio, et in Damasci grabato sibi victoriam pollicentes: ut quomodo qui fessus est, refocillatur in lectulo: sic illi fractas vires viciniae gentis auxilio roborarent. Unde et in eodem Isaia per typum dicitur futurorum, quod nasciturus sit puer, qui priusquam sciat patrem et matrem vocare, accipiat spolia Samariae et virtutem Damasci, quae scilicet contra Jerusalem, junctis viribus, dimicabant (Ibid.). Pro plaga lectuli et Damasci grabato, Septuaginta translulerunt *contra tribum et in Damasco*: ut juxta tropologiam referamus tribum ad Judam, et Damascum ad vocationem gentium: de quibus unus grex factus est Domini: cuius saepe oves leonem feritas lanat: de quorum faucibus vix duo crura aut extremum auferitur auricula. In crure via ostenditur doctrinarum, in aere sacramenta dictorum. Unde et apostoli absque calciamibus et ulla mortui animalis pellicula nudis pedibus jubentur [Al. jubebantur] incedere (Math. x). Et ad credentes dicitur: *Qui habet aures audienti audiat* (Luc. vii, 8). In Apocalypsi quoque Jannis legitimus: *Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis* (Apoc.

quae adduci possum ut credam, a Martiano, qui eam relinuit, in mss. potuisse inveniri.

ii, 7). Et manifestus per prophetam: *Posite, inquit, sermones vestros in auribus cordis vestri.* Hoc iter tam haeretici quam magistri eorum daemones impedire festinant, et intexere retibus, ut in via quae Christus est, corruamus. Sed si venerit vir ecclesiasticus et homo Dei, et Samson, quid interpretatur sol, leonem interficit: descendensque in infernalacum, qui aquas refrigerat, tempore nivis, tempestatis, et hyemis, suffocat leonem: ut securo pede et tutis auribus Dominum sequi et verba ejus audire valeamus.

(Vers. 14, 15.) *Audite et contestantini in domo Jacob, dicit Dominus Deus exercitum, quia in die cum visitare cepero pravaricationes Israel super eum, visitabo et super altaria Bethel: et amputabuntur cornua altaris, et cadent in terram: et percussam domum hyemalem cum domo aestiva, et peribunt domus eburnae: et dissipabuntur aedes multae, sicut Dominus.* LXX: *Sacerdotes, audite: contestantini domum Jacob, dicit Dominus Deus omnipotens: quia in die qua ulciscar iniquitates Israel super eum, ulciscar et super altaria Bethel: et suffodientur cornua altaris, et cadent super terram.* **261** *Confundam et percussam domum pinnatam super domum aestivam, et peribunt domus eburnae, et adjicietur domus aliae multae, sicut Dominus.* Quod in principio capituli juxta Septuaginta positum est, *sacerdotes*, in Hebraico non habetur, sed pro hoc verbo legitur *ARES* (ΑΡΣ), quod Aquila interpretatus est *grabatum*: et puto Septuaginta ipsum verbum posuisse Hebraicum, quod quidam non intelligentes pro *ARES* legerunt *λεπτε*, id est, *sacerdotes*. Praecipit autem sermo propheticus ut primum audiant, deinde contestentur in domo Jacob, id est, in decem tribubus quae Dominus dixerit. Cum cepero, inquit, visitare pravaricationes vel impietates domus Israel, et ei reddere quae meretur, et captivitatibus tempus advenit: tunc destruentur altaria Bethel, ubi erant aerei vituli, et amputabuntur cornua altaris, quod, Jeroboam quoque manum extendente, diruptum est (III Reg. xiii); et ruent in terram, Assyrio vastante, confrica. *Et percussam,*

inquit, domum hyemalem cum domo aestiva, quod simpliciter juxta litteram accipere possumus: tantarum eos fuisse opum, ut duplices haberent domus, hyemalem et aestivam, quarum aliae versae essent ad Aquilonem, aliae ad Austrum, ut pro varietate temporum, frigoris et caloris, caelique temperiem, providerent. Possimus domum hyemalem appellare regnum Israel, in qua frigus erat religionis et cultus Dei, varique ventorum turbines, et saeva tempestas: et domum aestivam, Judam et Jerusalem, in qua erat templum, et offerebantur holocausta mane et vesperi, et vigeabat calor **262** religionis. *Et peribunt, ait, domus eburnae*: quod et juxta historiam stare potest. Legimus enim Achab regem Israel tantis fluxisse delictis, ut domum sibi eburneam fecerit (III Reg. xxii). Pro eburneis, domos dentis, id est elephantinis in Hebraeo invenimus. De quibus et in quadragesimo quarto psalmo scriptum est: *A domibus eburneis: ex quibus delectaverunt te filiae regum in honore tuo.* Quando visitare ceperit Dominus pravaricationes Israel, qui prius Deum mente cernebat, visitabit et super altaria Bethel: non unum altare, quod habet Ecclesia, sed altaria haereticorum plurima. Tot enim habent altaria, quod schismata. Amputabit et cornua altaris, quod per superbiam unum se habere jactant. Cadentque eorum cornua, id est, arrogantia in terram: et percussam domum hyemalem eos haereticos qui laborant continentia et jejunis, xerophagiis, chameentis, e quibus Tatianus est et Manichaeus. Et domum aestivam, ut Nicolaus et Eunomianus, et veteris haereseos novos sectatores, qui propter ventris ingluviem, omnem recipient voluptatem. Et peribunt domus eburnae, quae artificie dente et rhetorice notioris splendore compositae sunt. Et dissipabuntur aedes multae, quae in toto orbe dispersae sunt. Una enim veritate surgente, multa mendacia destruentur. Pro domo hyemali, *οίκον τὸν χειμῆρον*, Septuaginta translulerunt: quod nos interpretati sumus, *pinnatam*, eo quod ostiola habeat per fenestras, et quasi pinnae ad magnitudinem frigoris repellendam.

LIBER SECUNDUS.

263-264 Legi in quadam controversia: Imbecillitas corporis animi quoque vires secum trahit. Et contrario (a) Paulus apostolus: *Quando infirmor, inquit, tunc fortior sum* (II Cor. xii. 10). et: *Virtus in infirmitate perficitur* (Ibid., 9). Spiritus enim contra carnem, et caro contra spiritum (Galat. v); haec invicem sibi adversantur, ne quae volumus, illa faciamus. Unde et in Evangelio dicitur: *Spiritus promptus est, caro autem infirma* (Math. xxvi, 41). Senectus multa secum et bona affert et mala. Bona, quia nos ab impudentissimis dominis liberat voluptatibus, gulae im-

(a) Mss. duo Paulus tacent, moxque fortis pro fortior legunt.

ponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia; et frigescens corpore, dormit cum perpetua virgine Sunamite: uxuriamque contemnens cum Berzellai, delegat eam filio adolescenti Chamaam [Al. Maacha], et non vult transire Jordanem, atque in alienos fines de (b) suis finibus, id est, regionibus exire (II Reg. xix). Quae autem pulantur senectutis mala, ista sunt: crebra infirmitates, pituita molestissima, quam Graecorum alii *ζέφρα*, alii *φλέγμα* nuncupant, caligantes oculi, accescentes cibi, tremens interdum ma-

(b) Cisterciens. duoque Palatini codd., in alienos fines de suis exire regionibus.

nus, nudi gingivæ dentes, et inter cibos cadentes. Ad hæc torminibus et aculeis stomachi, podagræque et chragræ doloribus saepe torquetur: ita ut ne stylium quidem aut calamum tenere queat; ut [Al. et] suis pedibus non possit incedere magna que parte vite videtur esse truncata, et multis membris præmorta. Cum hæc ita se habeant, (a) in malorum comparatione tolerabilius sustinebo morbos, dummodo una et gravissima domina libidine caream. Patitur quidem et senectus nonnumquam incentiva vitiorum: nullusque juxta sanctorum martyrem Cyprianum diu tutus est periculo proximo. Sed aliud est titillari, aliud obrui voluptatibus. Ibi cum apostolo adolescentia loquitur, quæ novit virentis corporis necessitates: *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud facio* (Rom. vii, 15); et *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Ibid., 24)? Hic autem raro inter emortuos cineres scintilla subluens reviviscere nititur, et tamen incendia non potest suscitare. Quam ob rem, Pammachi, cæno jam mecum capite, impetra mihi a Domino ut comitem (b) mihi merear habere sapientiam, de qua scriptum est: *Ama illam, et servabit te: honora illam, et amplectabitur te* (Prov. iv, 8); ut, ipsa adjuvante et socia, cœptum in Amos opus explam, secundaque liber principium sumat a vaccis Basan: ut qui in Osæ propheta de vaccis sive vitulis Bethaven pleno sermone tractavi: nunc quoque de vaccis (c) pinguissimis possim disserere.

(Cap. IV. — Vers. 1 seq.) **265** *Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ: quæ calumniam, facitis egenis, et confringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, Afferte et bibemus.* Juravit Dominus Deus in sancto suo: quia ecce dies venient super vos, et levabunt vos in contis, et reliquias vestras in ollis ferventibus: et per aperturas exhibitis altera contra alteram, et projiciemini in Armon, dicit Dominus. LXX: *Audite verbum istud, vaccæ Basanitidis* [Al. Basanitides], *quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris: Date nobis ut bibamus.* Jurat Dominus persanctos suos, quoniam ecce dies venient super vos, et tollent vos in armis, et eos qui vobiscum sunt in ollis negotiatores pestilentes, et ejiciemini nudæ contra invicem, et projiciemini super montem Remmam, dicit Dominus (b). Pro vaccis pinguibus, Septuaginta pointerunt *Basanitidis*: Aquila et Theodotio ipsum verbum Hebraicum *basan* (בָּסָן); nos Symmachus interpretationem secuti, qui ait, *ἀβός ὑβριστός*, id est, *bonos saginatæ*, vaccas pingues interpretatus sum. Loquitur autem ad principes Israel et optimates

(a) Unus Palatin. : *Cum hæc ita se habeant, utile mihi in malorum comparatione tolerabilius sustinere morbos.*

(b) Alterum hoc mihi nostri ignorat mss.

(c) Palatin. de vaccis Basan tractem.

(d) Addit Cister. *Deus, quemadmodum et Græca ferunt aliquot exemplaria, ἀβός ὕβρις*. Pro *Basanitidis*, quam vocem ex mss. et Græco restitulumus,

quosque decem tribuum, qui delictis ac rapinis vacabant, ut audiant sermonem Dei, et non aratores boves, sed vaccas pingues de armento se esse noverint, sive quæ nutrantur in pascuis Basan, quæ sunt loca herbarum fertilissima: ac per hoc significat eos, non agriculturæ, sed immolationi et esui preparatos. Vos vaccæ pingues estis in monte Samariæ, et humiles quosque confringitis, et dicitis dominis vestris, id est, pastoribus, per quos reges intelligimus, *Date nobis, et bibemus*, id est, jubete tantum, et nos cuncta vastabimus. Ex eo autem quod posuit, *date nobis, et bibemus*: et non dixit, *date et comedemus*, ebrietatem earum significat in vino atque luxuria, quæ status mentis evertunt. Juravit itaque Dominus Deus in sancto suo, vel in semetipso, vel in Filio, vel in Templo, vel in omni qui sanctus est et appellatur templum Dei, quod adventura sit dies non longe et post multa sæcula, sed jam imminens, dies captivitatis et angustie, in quo vaccæ leventur in contis, et reliquie earum in ollis ferventibus, pro quo et in Hebraico **266** et apud Aquilam scriptum est in *lebetibus pisciculorum*. Pro contis quoque qui Hebraice dicuntur *sannotim* (סַנּוֹתִים), Aquilam interpretatus est *clypeos*: Symmachus et LXX, *arma*; solus Theodotio *ὄβρατα*, quem nos secuti, *contos* vel *hastas* interpretati sumus. Hoc autem significat, quod capiantur in prælio, et portentur atque auferantur jure victoria: servans tamen captam vaccarum metaphoram, ut quas esse pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis vel secutis esse portandas. Et sicut lebes ferventissimus minutos pisces pariter involvit: ita et vaccas Basan absque ullo ordine captivatis miseris opprimendas. Quodque sequitur: *Et per aperturas exhibitis altera contra alteram*, sic explanari potest: *Aperta vobis est captivitas via, et cum lebetes vestri fuerint exusti, exhibitis altera contra alteram, secundum Hebræorum idioma, qui pro eo quod nos (e) multo vel vicissim, mulierem et mulierem, hoc est, alteram contra alteram vocant. Et projiciemini*, inquit, *in locis Armeniæ*, quæ vocantur *Armona* (אַרְמוֹנָה). Denique Symmachus ita interpretatus est: *Et projiciemini in Armenia, pro quibus Septuaginta, montem Remmam, Aquila (f) montem Armona, Theodotio montem Mona*: quinta autem editio, *excellent montem*, transtulerunt. Verbum autem Domini quod vaccæ Basan jubentur audire, secundum ceptam tropologiam, hæreticis præcipit, qui ventri et gula servientes, recte appellantur vaccæ pinguissimæ, sive vaccæ ignominiosæ: hoc enim interpretatur *Basan*, id est, *ἀβός ὑβρις*, quam si confusionem dicere vulerimus, Babylonem magis quam Basan inter-

continuo erat supra atque infra *Basanitides*.

(e) Supplet Victorius, *dicimus*, ex septem Florentinæ codicibus.

(f) In librotamen de Locis ad vocem *Remma*, aliter Aquila dicitur interpretatus: et ut quidem Eusebius nota, *ἄβος ὕβρις* ἢ *Ἐβραίων*, ut vero Hieronymus, *mons Emmona*.

pretabimur. Hæ vaccæ pingues, sive ignominiosæ et aride, nam Basan et hoc intelligitur, in monte Samariæ sunt, cui et in Osæ dicitur: *Aufer vitulum tuum. Samaria*. Et rursum in eodem, *Quia seducens erat vitulus tuus, Samaria* (Osæ. vii, 5, 6): et ideo in monte Samariæ, quia semper eriguntur in superbiam, et sibi sublimia reprovocant. Samaria quoque custodia dicitur, non quo custodiant sermones Domini: sed quia custodes præceptorum ejus esse se jaent. Quæ calumniam faciunt egenis, et confringunt pauperes. Egenum et pauperem **307** intelligo ecclesiasticum virum, qui veritatis simplicitate contentus, hæreticorum supellectilem, et eloquentiæ fulgorem, argumentorumque divitias non requirit. Hæ vaccæ dicant dominis suis: *Afferte et bibemus*. Dominos earum vel principeserversorum dogmatum possumus appellare. Valentinum, et Marcionem, et Arium, et Eanomium: aut eos qui per multiplices libros ab aliis male inventa corroborant. Istis dicitur vaccæ Basanitidis: *Afferte nobis, et bibemus*. Nisi enim illi dederit, isti quod devorent non habent, immo quod dedit ut inebrientur. Ut autem sciamus quas et populi significare doctrinam, Dominus loquitur ad Samaritanam: *Omnis qui biberit* [Al. bibit] *et aqua hæc, sicut iterum: qui autem biberit et aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum* [Joan. iv, 13]. Ergo qui de Samaritanæ, id est, hæreticorum aquis biberit, semper sitiet et ardorem faucium siccarum refrigerare non poterunt, Isala de hoc eodem [Al. hæc eadem] conclamante: *Sicut somnias qui sitiit quasi bibat, et cum surrexerit, adhuc sitiit, anima autem ejus frustra speravit: sic erunt omnes gentes quæ pugnant contra Jerusalem* (Isai. xxx, 8). Vere enim qui de hereticorum aquis biberit, et pugnaverit contra Jerusalem Ecclesiam Dei, in somnis bibit, et anima ejus vanis imaginibus illudatur. Quomæc est imaverit se satiatum, tunc sitiendi habebit principium. Unde et ad virum ecclesiasticum dicitur: *Bibe aquas de vasis tuis, et de puteorum fontibus aquas tuas, et sint tibi soli* (Prov. v, 15). Et jurat Dominus Deus tuus in sancto suo contra vaccas saginæ et dapibus servientes, sive jurat in sanctis suis, quod venient dies super eas, dies judicii atque penarum, ut portent eas in armis suis, et eos qui cum ipsis sunt, mittant in lebetes, sive portent: et vel ipsæ vaccæ sint negotiatores pestilentes, vel ipsi qui veniunt ut portent eas, et ejiciantur nudæ invicem se videntes: projicianturque super montem Remmam, dicit Dominus Deus. Debemus enim et juxta LXX dicere, ne frustra eos proposuissæ videamur. Quando venerit contra hæreticos dies judicii atque vindictæ, tunc auferentur in armis, hoc est, cum **268** armis suis, quibus adversus Ecclesiam dimicaverant: vel victi armatura Dei, et ab illius pugnatoribus superati, mittentur in lebe-

tes, ut exurantur et exoquantur qui fuerunt prius negotiatores pestilentes: ad hoc enim negotiabantur [Al. negotiabantur], ut morti traderent quos deciperant. Isti sunt de quibus dicitur: *Fili Heli, filii pestilentie* (1 Reg. ii), qui in cathedra pestilentie [Al. pestilentium] sederunt. Cumque exocidi fuerint et exusti, egredientur nudi, nihil eorum habentes, quæ sibi antea præsumebant. Et videbunt ignominiam suam, et projicientur super montem Remmam, qui interpretatur *sublimitas*, ut in superbia sua conterantur. Quidam Remmam, *visionem alicujus* id est, *ὄρασις τῶος*, interpretantur. Non enim omnia videre poterant; sed sibi partis alicujus scientiam promittebant, ut projiciantur, eo [Al. in eo] quod se scire credebant. Possumus juxta litteram, quando venerint dies captivitas super vaccas Samariæ, intelligere quod superent eas in prælio, et opprimantur armis suis, et compressione superatas compellant ad urbes munitas, quæ comparentur ollis ferventibus: ut quomodo Jerusalem habens plebsque populos et obessos, assimilatur ollæ ferventi et clausæ carniæ; sic et urbes Samariæ ollis ferventibus comparentur, quæ fame et pestilentia clausos populos exire compellant, et ire in captivitate mutuo se videntes, et transferri in Armon montes Armeniæ, qui Medis Persisque confines sunt.

(Vers. 4 seq.) *Venite ad Bethel, et impie agite: ad Galgalam, et multiplicite prævaricationem, et (a) afferte mane victimas vestras, tribus diebus vestras. Et sacrificale de fermento [Vulg. fermentato] laudem, et vocate voluntarias oblationes, et annuntiate. Sic enim voluistis, fili Israel, dicit Dominus Deus. Unde et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris: et non estis reversi ad me, dicit Dominus. LXX: Introistis in Bethel, et inique egistis, in Galgala multiplicastis impie agere: et intulistis mane hostias vestras, in die tertio decimas vestras. Et legerunt foris legem, et invocaverunt confessiones. Annuntiate quia hæc dilexerunt filii Israel, dicit Dominus Deus. Et ego **269** dabo vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris, et non estis reversi ad me dicit Dominus. Primum historie fundamenta jaciamus: O Israel miserabilis jam tibi vicina captivitas jam Assyrius instat exercitus: fac quod libet, age impie: cum idolis libere fornicare, ut quanto tu fueris impudenter, tanto mea super tormentis tuis justior videatur sententia. Venite, inquit, in Bethel, in qua aureum posuistis vitulum, et impie agite in Doim. Venite ad Galgalam locum idololatriæ, de qua per Osæ locutus sum: *Omnis malitia eorum in Galgalis* (Osæ. ix, 15). Et rursum in eodem: *Frustra erant in Galgala bobus immolantes* [Ibid., xi, 14], Cumque veneritis ad Galgalam: *multiplicate prævaricationem*. Quidquid*

(a) Victorius ait: *Vox Hebræa אָפְרָה, afferre* significat, quod sensum reddidit etiam LXX, dum interpretati sunt *ἀφῆρατε altulistis*. Vulgata editio constanter in cunctis codicibus tam mss. quam im-

pressis legit, *offerre*. Hieronymus in Commentario utramque agnoscit lectionem. Libuit præmonuisse, quando a nobis nihil est immutatam. Sensus idem utraque in voce.

enim ibi egeritis, prævaricatio contra Deum est, cui idola prætulistis. Et afferre mane victimas vestras, ne in scelere sit ulla dilatio. Tribus diebus decimas vestras: sive, ut interpretatus est Symmachus *tertia die decimas vestras*. Cujus loci hæc nobis videtur explanatio: in Levitico lege præceptum est (*Levit. viii*), ne quædam hostiæ in altorum diem reservantur, et ne aliæ in diem tertium remaneant: quod si remanserint, immundæ sint. Est igitur sensus: Immundas quotidie victimas cædite, et contaminata offerre sacrificia, et sacrificare de fermento laudem, quod juxta præcepta Moysi Deo penitus non offertur. Pro laude *εὐχαριστία*, id est, gratiarum actionem interpretatus est Aquila, quæ Hebræo dicitur *תודה* (*תודה*). Et vocatæ, inquit, voluntarias oblationes, quas Hebræi appellant *NADABOTH* (*נָדָבוֹת*), id est, spontaneas. Ultroneum (*Al. ultrancum*) autem sacrificium ad lætitudinem pertinet: quod Latine *epulum* possumus appellare. Cumque hoc feceritis, impietatem vestram omnibus nuntiare; ut non solum fecisse, sed et alios docuisse videamini. Hæc autem præcepto, et imperativo modo loquor, ut vestræ satisfaciatur voluntati, quia sic egistis et sic voluistis, filii Israel, dicit Dominus Deus. Quapropter et ego dedi vobis stuporem dentium, ut LXX transtulerunt, quos in hoc loco propter simplicitatem verbi secuti sumus: sive *munditium dentium*, ut interpretati sunt 270 Aquila et Symmachus, ut per mundos dentes, famis magnitudinem demonstrarent. Et feci indigentiam panum, non in una urbe, sed in omnibus urbibus vestris; nec in uno loco, sed in omnibus locis vestris. Cumque hoc fecerim, non puniens, sed occasionem tribuens penitentiae: nec si quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Hæc juxta Hebræicum diximus: transeamus ad LXX interpretes, et quod nobis juxta analogem videatur in singulis, breviter disseramus; neque enim si in utraque editione utrumque dicere voluerimus, librorum patitur magnitudo. Ingressi estis in Bethel, id est, in domum Dei, quod sentitur Ecclesia: et impie egistis in Dominum, illius præcepta calcantes. In *Galgala* autem, quod interpretatur *revelatio*: sive *volubrum*, impietates multiplicastis, sanctorum vobis Scripturarum scientiam vindicantes: et dum erigimini in superbiam, esis in cœni ultima devoluti. Intulistis quoque mane hostias vestras, die tertia decimas vestras, transfigurati in angelum lucis: et triplicem intelligentiam Scripturarum (de qua nobis præceptum est, ut describamus eam tripliciter in cordibus nostris) in unius dici sententiam coarctantes. Debeamus enim Scripturam sanctam, primum secundum litteram intelligere, facientes in ethica quæcumque præcepta sunt. Secundo juxta allegoriam, id est, intelligentiam spirituales. Tertio secundum futuro-

(a) Denuo Victorius: Novo, inquit, dicendi genere maiorum charitatem vocavit, pro maiorum amorem, hoc est, affectum ad mala. Hoc autem fecit, ut LXX versioni, quam hic exponit, ad verbum responderet: Est autem illa: *Ἡὰν ἠγάπησαν, dilexerunt*

rum beatitudinem. Vos autem primam, inquit, et secundam contemntes diem, spiritualia vobis quedam signa componitis sine fundamento, et parietibus lectum desuper imponentes. Nec hoc sunt hæretici, de quibus, et ad quos dicitur, impietatis fine contenti: sed legerunt foris legem Dei de Ecclesia recedentes, et singulis dogmatibus suis, quæ perverso corde simularunt, confessiones et testimonia sociare conati sunt: sive sacrificaverunt de fermento, super quo in Evangelio dicitur: *Cavete vobis a fermento*, id est, doctrina Phariseorum (*Matth. xvi, 6*). Et hæc fecerunt non errore, sed studio; non fortuita voluntate, sed majorum (a) charitate plenissima. Unde ultionem super his comminatur Dominus: 271 *Dabo, inquit, vobis stuporem dentium* qui Græce *στυπερισμός* dicitur. Si quis enim secundum Ezechiel (*Ezech. xxiii*), uvam acerbam comederit, stupebunt dentes ejus: ut non bene Scripturarum sanctorum testimoniis abutentes, comedentesque ea immatura et absque sua dulcedine, perdant robur dentium: ne possint dura commolere, et in alvum toto corpori profutura transmittere. Honestuporem dentium ciborumque penuriam dabo et in cunctis urbibus, atque in omnibus locis vestris ut patiamini famem sermonis Dei, et ejus panis qui de celo descendit (*Joan. vi*), et de quo in Psalmis scriptum est: *Panem angelorum manducavit homo* (*Ps. lxxvii, 15*). Quæ universa feci, non ob crudelitatem et sevilitatem, ut hæretici calumniantur, truculenti et tristici (b) iudicii, sed ut converteremini ad me juxta, illud quod scriptum est: *Frustra percussisti filios, vestros, disciplinam non recepistis* (*Jer. ii, 30*).

(Vers. 7 seq.) *Ego quoque prohibui a vobis imbrem: cum adhuc tres menses superessent usque ad messem. Et plui super civitatem unam: et super civitatem alteram non plui. Pars una compluta est: et pars una, super quam non plui, aruit. Et venerunt duæ et tres civitates ad civitatem unam, ut biberunt aquam et non sunt satiatae: et non estis reversi ad me, dicit Dominus. LXX: Et ego repressi a vobis pluviam ante tres menses vinlemia: et pluviam super civitatem unam, et super civitatem unam non pluviam. Pars una irrigabitur: et pars super quam non pluvio, arefiet. Et congregabuntur duæ et tres civitates in civitatem unam, ut bibant aquam, et non satiabuntur: et non estis reversi ad me, dicit Dominus.* Non solum stuporem dedi dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris: sed prohibui a vobis imbrem, cum adhuc superessent tres menses usque ad messem, quæ appellatur ptuvia serotina, et agris Palestinæ arisque silientibus vel maxime necessaria est ut quando herba turgeret in messem et triticum parturiret, nimia siccitate (c) areseret. Significat

filii Israel, aut in Vulgata: *Sic enim voluistis, filii Israel, Alioqui charitas non est nisi ad bonum.*

(b) Cisterciensium, duoque Palatini mss., *et tristici iudicii, sed ut converterem vos ad me, etc.*

(c) Tres idem mss., *marcesceret.*

autem verum tempus extremi mensis Aprilis, a quo usque ad messem frumenti, tres menses supersunt. Maius, Junius, Julius. Pro messe, LXX, suo more, *vindemiam* transtulerunt, quod 272 si recipimus, omnino juxta Orientis omnes regiones insolitum et impossibile est. Numquam enim in fine mensis Junii, sive in mense Julio, in his provinciis, maximeque in Judea, pluvias vidimus. Denique in Regum libris pro signo magno atque portento diebus æstatis et messis, orante Samuele, pluvia concitata sunt (*1 Reg. xii*). Et superfluum erat nunc comminari mensis Julii siccitatem, in quo numquam pluvias dederat. Prohibuit autem imbrem, ut non solum indigentiam panum, sed et sitis ardorem et bidentium penuriam sustinerent. In his enim locis in quibus nunc degimus, præter parvos fontes, omnes cisternarum aquæ sunt, et si imbres divina ira suspenderit, majus sitis quam famis periculum est: quod et in diebus Eliæ prophetae tribus annis et sex mensibus lactum Scriptura commemorat (*111 Reg. xvii*). Et ne forsitan putarent hoc lege naturæ, et astrorum cursu, ac varietate temporum urbibus et populis accidisse, super unam urbem et agros ejus fluere se dicit, et ab altera imbrem suspendere: ut duæ et tres civitates pergant ad aliam civitatem, et tamen non satientur aquarum potibus. Cumque hæc fecerit, non in penam, sed in medicinam, increpavit scelere permanentes: et nec sic quidem ad me redistis, dicit Dominus. Prohibet quoque sive reprimat ab hæreticis Dominus pluvias spirituales, et omnem rorem divinæ sapientiæ: et mandat nubibus suis, ne pluant super eos imbrem ante tres menses messis, sive vindemie, ut ad fructus mysterii Trinitatis pervenire non possint. Et quomodo sol iste, quem cernimus, annum cursum, donec ad pristinam metam redeat, duodecim explet mensibus, qui singuli tricenis voluntur diebus, et luna quæ Hebræo *לַחַד* (*לחד*), Græce *μηνή* dicitur, juxta utramque linguam ex suo nomine mensibus nomen dedit, et solis illustratur radiis ab ea parte qua ei vicina est, vel plus vel minus pro varietate temporum lumen accipiens: sic et Ecclesia, veri Solis splendore decorata, duodecim implet apostolorum numerum. Unde et duodecim in Israel appellantur tribus, et in testimonium æternæ memoriæ, de Jordanis 273 alveo duodecim lapides auferuntur, ut ponantur in loco secunde circumcissionis (*Jos. iv*). Pluit autem Dominus super unam civitatem veræ confessionis Ecclesiam, et super alteram non pluit, quæ in hæreticorum conciliabulis est. Cumque illa imbrem recipiat semper-

(a) Palatini eodd. prior: e quibus juncto Cisterciensium ac septem penes Victorium Florentinis, correximus paulo post, *quidquid superflui siccitati, vento urente percussit*. Erat enim in Martiani juxta Erasmus editione, *quidquid superflui, siccitate, vento, etc.* Repositam nobis lectionem ipse probat S. Doctoris contextum, quem ad hunc modum Victorius exposuit. Loquitur, ait, supra quod siccitate cuncta Deus percussisset, pluens super unam civitatem, et super alteram non pluens: mox subdidit: *Percussit*

nos, ista jugi ariditate siccat: ut qui sitiunt, coacti penuria, veniant ad Domini civitatem, de qua egreditur fons largissimus, qui irrigat torrentem spinarum. Iste autem est fons qui dicit per Jeremiam: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui aquas continere non possunt* (*Jerem. ii, 14*). Hic fons de uno fonte procedens, triplici unione decurrit: quos fontes Patris et Filii et spiritus sancti in cervi sitientis modum Psalmista suspirat, dicens: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te, Deus* (*Ps. xli, 1*). Cumque duæ et tres civitates ad unam perrexerint civitatem, in qua aqua sunt abundantes, spei, fidei, charitatis, non satiabuntur, quia ad divinam gratiam requirendam, non voluntate, sed necessitate venerunt.

(Vers. 9) *Percussit vos in vento urente, et in aurigine. Multitudinem hororum vestrorum, et vinearum vestrarum, oliveta vestra et ficeta vestra comedit eruca, et non sedistis ad me, dicit Dominus LXX: Percussit vos in ardore et in aurigine. Multiplicastis hortos vestros, vineas vestras, et ficus vestras, et oliveta vestra comedit eruca, et ne sic quidem conversi estis ad me, dicit Dominus.* Non solum (a) priora feci, ut vos corrigere; sed quidquid superflui siccitati, vento urente percussit et aurigine. Pro vento urente, *ἀνεμοσφορίζων* Aquila et Symmachus et Theodotus interpretati sunt: Septuaginta *πύρωσι*, quam nos *combustionem* possumus dicere. *Auriginem* autem omnes *ἄρξιπον* similiter transtulerunt, absque Theodotione, qui solus *ἀρξιπών*, quæ *pallorem* significat, interpretatus est. Cumque adversum iram Domini multiplicarent hortos et vineas et ficeta et oliveta, omnia eruca consumpsit, de qua in Joel plenius dicitur (*Joel. i*). 274 Et ne plagis quidem ac malorum pondere ad Deum venire voluerant. Quo dicto, confundantur hæretici, qui disciplinam Creatoris, et, ut ita dicam, medicinam, crudelitatem interpretantur. Percutit autem spiritualiter hæreticos Dominus exustione ea de qua Paulus apostolus: *Melius est, inquit, nubere, quam uri* (*1 Cor. vii, 9*). Et principes apostolorum: *Charissimi, nolite peregrinari in ardore, qui ad tentationem vobis accidit* (*1 Pet. iv, 12*): et aurigine quæ, felle diffuso, ruborem sanguinis in pallorem [*Al. pallore*] commutat, et nihil in corpore sani esse permittit, intantum ut etiam mella dulcissima amara videantur. Et qui dudum audiebant in Ecclesia: *Custate et videte quantum suavis est Dominus: ipsique dicebant: Quam dulcia gutturi meo eloquia tua super mel ori meo* (*Ps. cxviii*)!

vos in vento urente, et in aurigine. Auriginem *ἄρξιπον*, omnes interpretati hic sunt; qui morbus nihil aliud est nisi fellis per corpus suffusio, regius ab apparatus regio, quo curatur, Celso dictus, et iterum ab ave ejusdem coloris, quam rutilum nostrates reatini vocant: Theodotio *ἀρξιπών* verit, id est, pallorem. Dicitur autem aurigo, ab auro quod ejus coloris sit morbus: diversaque vox est ab ærugo, quæ aeris corruptionem significat.

voentur *καταπαύονται*, et aqua eorum et pluvia non stillent dulcedinem nec sint de repositionis terra, quam legimus lacte et melle manantem: sed appellentur *Mara*, id est, *amaritudo*. Isti multiplicaverunt sibi hortos, in quos ne sua vinea mutaretur, Naboth [Al Nabutha] occumbere voluit (III Reg. xxi). Qui enim infirmus est, olera manducet (Rom. xiv). Et quia semper haeretici tumentes superbia, et incidentes in iudicium diaboli magna sibi promittunt, et honorum fingunt imagines, ut melli venena commisceant: etiam vineas et oliveta et ficeta habere se jactant; sed vinea eorum vinea Sodomorum est; oliveta eorum non sunt de bonis olivis, sed oleastris, quos Apostolus radicibus bonarum olivarum praecipit inserendos (Rom. xi). Ficeta quoque talia habent, quae calathum pessimum impleant ficorum, quas Jeremias praee amaritudine comedi non posse testatur (Jerem. xxix). Ad quae cum Dominus venerit, aeterna eis ariditate maledicet (Marc. xi), ut nunquam fructum afferant, ne virore foliorum decipiant transeuntes. Et ut intelligamus hortos haereticorum et vineas et oliveta et ficeta ad malam partem referri, singulis sermonibus addidit, *vestra*: ut non Dei, sed haereticorum ea esse monstraret: *hortos vestros, vineas vestras, oliveta vestra et ficeta vestra*: quae omnia eruca populata est, extremum penarum omnium; quae non avolat ut locusta, et huc illic discurrens semina dimittit; sed permanet periculosa frugibus, et tardo lapsu pigrisque morsibus universa consumit. Cumque haec passi sunt, nec sic quidem ad Dominum redire voluerunt.

(Vers. 10.) *Misi in vos mortem in via Aegypti, percussit in gladio juvenes vestros usque ad captivitatem equorum vestrorum. Et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, et non redistis ad me, dicit Dominus. LXX. Emiti (A. Misi) in vos mortem in via Aegypti, et occidi in gladio juvenes vestros cum captivitate equorum vestrorum. Et eduxi in igne castra vestra in ira mea, et ne sic quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Per omnia flagella et tormenta eruditur Israel: unde et eo tempore quo ab Aegyptiis auxilia postulabant, mittitur in eos mors, et percutiuntur in gladio juvenes eorum, et equos quo sibi contra Dei praecipit multiplicaverant, captivitas sava concludit, ut putredo castrorum et fector morientis exercitus, vivendum daretur delinquentes, et emendaret errantes, nec sic quidem redierunt ad eum, dicit Dominus. Qui non solum illo tempore, sed quotidie mittit mortem in via Aegypti, ut qui Aegyptiam triverit semitam, audiat moriens docentem Apostolum: Quod enim mortuus sum, mortuus sum pro peccato; quod autem vivo, vivo Deo (Galat. ii). Et in alio loco: Si mortui sumus cum Christo, simul etiam vivemus cum eo (Rom. vi, 8). Et iterum: Semper mortificationem Jesu in corpore meo porto (II Cor. iv, 10). Et rursus: Vivo autem jam non ego, sed vivit in me Christus (Gal. ii, 20).*

Hac morte vivificare nos vult Dominus, ut morientes peccato, vivamus Deo. Moritur autem peccato, quando mortificamus membra nostra super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatricam et reliqua. Legimus in Isaiâ, dumtaxat juxta Septuaginta interpretes: alioquin in Hebraico aliter continetur: *Misi mortem in Jacob, et venit super Israel (Isai. ix)*. Jacob, vocabulum est nascentis corporis; Israel, nomen benedictionis. Quia enim tota nocte luctavit et viciit in certamine (Genes. xxxii), et oriente lucifero **276** diere poluit cum Apostolo: *Non praecessit, dies appropinquavit (Rom. xiii, 12)*, propterea Israel, videns Deum, sortitus est nomen. Mittitur ergo primum mors in Jacob, ut mortificamus membra nostra super terram, et per mortificationem membrorum corporalium, veniamus ad mortem Israelis, ut omnia perturbationum in nobis incentiva moriantur. Percutit Deus quidquid robustum in malis est, et perversa erigitur juvena, ne ad senectutem usque perveniat, equosque tradit captivitati, ne per praecipitia labantur inferni: et ascendere facit putredinem castrorum in nares eorum, ut sua peccata cognoscant, et putre sentiant, dicantque cum David: *Putruerunt et corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientium meorum (Ps. xxxvii, 6)*. Cumque haec sanantis voto fecerit, nec sic quidem reversi sunt ad eum, dicit Dominus.

(Vers. 11.) *Subverti vos sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrhâ, et facti estis sicut torris raptus de incendio, et non redistis ad me, dicit Dominus. LXX. Subverti vos sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrhâ, et facti estis sicut torris erulus de igne, et ne sic quidem conversi estis ad me, dicit Dominus. Extrema medicina est, et decem tribuum, et haereticorum, et omnium peccatorum, ut postquam mortem miserit in via Aegypti, et percussisset juvenes eorum gladio, equosque consumpsisset, et ascendere fecerit putredinem castrorum in nares eorum, et nec sic quidem ad eum reversi fuerint, subvertat eos sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrhâ: et cum subversi fuerint, ob similitudinem criminum Sodomae et Gomorrhâe, pessimaque in eis edificia divinus ignis exusserit, ipsi liberentur quasi torris raptus de incendio. Et quomodo Lot, Sodoma parente, servatus est, amittens substantiam et partem corporis sui, quam intelligimus uxorem (Genes. xix): sic omnes isti Sodomorum divitias amittentes evadant nudi, juxta illud quod in Apostolo legimus: *Si cuius opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet: si cuius autem opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem (I Cor. iii, 14, 15)*. Qui ergo salvatur per ignem, quasi torris de incendio rapitur. Et ad istiusmodi homines, quos in Evangelio Salvator arguens loquebatur: *Si filii essetis Abraham, opera Abraham faceretis (Joan. viii, 39)*. **277** Joannes Baptistâ dicit: *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira (Matt. iii, 7, 8, 9)? facite ergo fructum dignum [Al. fructus dignos] penitentiae,**

*elne velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam [Al. quomodo] potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham? Igitur et Israel et cuncti haeretici, quia habebant opera Sodome et Gomorrhâe, subvertuntur ut Sodoma et Gomorrhâ: ut quasi torris raptus de incendio liberentur. Et hoc est quod in propheta legimus: *Restituetur Sodoma in antiquum (Ezech. xvi, 55)*: ut qui suo vitio Sodomites est, postquam in eo Sodoma opera arserint, in antiquum restituetur statum.*

(Vers. 12, 13.) *Quapropter haec faciam tibi, Israel; postquam autem haec [Vulg. hoc] fecero tibi, prepara in occursum Dei tui, Israel, quia ecce formans montes, et creans ventum, et annuntians homini eloquium suum, faciens matulinam nebulam, et gradicus super excelsa terrae Dominus Deus exercituum nomen ejus. LXX: Propterea sic faciam tibi, Israel: eorum tamen quia sic faciam tibi, prepara ut invocos Deum tuum, Israel. Quia ecce firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians in homines Christum suum, faciens mane, et nebulam, et ascendens super excelsa terrae: Dominus Deus omnipotens nomen ejus. Pro eo quod nos interpretati eumus, postquam, in Hebraico scriptum est *עָרַב (ערב)*, et Aquila interpretatus est *ὑπερθεω*, id est, postea, et Theodotio *novissime*, et Septuaginta *veruntamen*; in Hebraico sic legi potest: *Quapropter haec faciam tibi, Israel, postea*, id est, nullo post tempore, et in novissimis saeculis, ut rursus ab alio principio versus incipiat: *Cumque hoc facturus sim tibi, prepara in occursum Dei tui, Israel*. Rursusque in eo loco ubi Septuaginta transtulerunt, *prepara ut invocos Deum tuum*, et nos juxta Theodotionem posuimus, *prepara in occursum Dei tui*, Symmachus et Quinta Editio transtulerunt, *prepara ut adverseris Deo tuo*: quod Hebraice dicitur, *הֶעֱתִין (a) אֶל־עַדְוֶרְסֵיךָ אֱלֹהֶיךָ לְרִיבָה* (אָרַב). Pro montibus quoque qui Hebraice dicuntur *אַרְמִים (ארמים)*, soli Septuaginta *βουνή*, id est, *tonitruum* verterunt. Cur autem illi *spiritum*, et nos dixerimus *ventum*, qui Hebraice vocatur *רוּחַ (רוח)*, causa manifesta est, **278** quia hoc verbo et *ventus* et *spiritus* appellatur. Quod quoque legitur, *annuntians homini eloquium suum*, cunctis ita ut nos vertimus interpretantibus, soli Septuaginta transtulerunt, *annuntians in homines Christum suum*: verbis similitudine et ambiguitate decepti. Si enim legamus *Christum suum* quod Hebraice dicitur *מֵשִׁיחַ (משח)*, scribitur per has litteras *MEM, SIN, IOB, HETU*, et *VAU*, quod *LXX* putaverunt. Sin autem ut in Hebraeo est, juxta Aquilam (b) *מֵשִׁיחַ אֱלֹהִים*: juxta Symmachum *ἐξ ἐβονημα ἀποσ*: juxta Theodotionem, *ἐξ ἡδύων ἀποσ*: juxta quintam editionem *ἐξ ἄλλολεξτων ἀποσ*, quae omnia interpretantur, quod sit *eloquium ejus*, his litteris scribetur, *MEM,**

ne, quod dicitur מָא (מא), hoc est, *quod*, vel *quid* Deinde *SIN, IOB, HETU*, quod legimus *SIA (שא)*, id est, *eloquium*. O autem quod scribitur per solam litteram *VAU, ἀποσ*, id est, *ejus*, significat, simulque commixtum legitur *MASIO (משחיה)*, a superiori verbo *ne* secundam litteram plus habens. De variatela interpretationis diximus, quae molesta erit negligensibus, studiosis grata: nunc ad sensum eorum, quae scripta sunt, transeamus. Dedi stuporem dentibus vestris, et non redistis ad me, dicit Dominus. Prohibui a vobis imbrem, et plui super civitatem unam, et super alteram non plui, et venerunt duae et tres civitates ad unam ut biberent aquas, et non sunt satiatæ: et nec sic redistis ad me, dicit Dominus. Percussus vos in vento urente, et aurigine hortos vestros et vineas et oliveta atque ficeta, et non redistis ad me, dicit Dominus. Misi in vos mortem in via Aegypti, et percussit in gladio juvenes vestros, et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, et non redistis ad me, dicit Dominus. Subverti vos sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrhâ, et facti estis quasi torris raptus de incendio, et non redistis ad me, dicit Dominus. Idcirco haec faciam tibi, o Israel, ut qui preterita contempsisti, saltem ad ea quae illatrussum, corrigaris. Cumque dixerit, *haec faciam tibi*, quid facturus sit tacet, (c) ut dum ad singula penarum genera Israel pendet incertus (quae **279** ideo terribiliora sunt, quia omnia suspiciantur), agat penitentiam: ne Deus inferat quae minatur. Postquam autem fecero tibi quae me facturum esse confessor, preparare ad invocandum Dominum Deum tuum. Omnis enim qui invocaverit nomen Domini, salvus erit (Joel. ii). Sive preparare in occursum Dei tui, ut venientem ad te Dominum, tota aviditate suscipias. Iste est qui firmat tonitruum, sive montes (d) confirmat, ad cuius vocem caelorum cardines et terrae fundamenta quantuntur (Ezech. i). Iste qui creat spiritum, quem in hoc loco non Spiritum sanctum, ut haeretici suspiciantur; sed ventum intelligimus, sive spiritum hominis: quia nemo scit quae sunt in homine, nisi spiritus qui est in eo; et ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus ineffabilibus (Rom. viii). Vel certe spiritum, animam debemus accipere, secundum illud quod scriptum est: *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem stant revertentur (Ps. ciii, 19)*. Et: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, et hoc dicens exspiravit (Luc. xxiii, 46)*. Cumque creaverit spiritum, annuntiat hominibus eloquium suum, sive annuntiat homini eloquium ejus, qui cogitationum secreta cognoscit, et quid latens animus tacito serone tractet, intelligit, juxta illud quod in Jeremia secundum Hebraicum legimus:

(a) Hodierna Hebraica exemplaria הֶעֱתִין cum *tau* pro *rod*.
 (b) In sinaitico Hieronymus ms. Lectio isthaec, *מֵשִׁיחַ אֱלֹהִים* vel *ἐξ ἄποσ*, ut in aliis est libris, rectissime posse Aquilam interpretationem ita restitui *מֵשִׁיחַ אֱלֹהִים* vel *ἐξ ἄποσ*, quae conversatio tua? Et vero

Romana *מֵשִׁיחַ LXX* editio sic melius quam apud Hieronymum, Aquila verba ipsa recitat.
 (c) Confer eum, qui Rufinus audit, et S. Patris expositionem suggillat.
 (d) Interserunt hic duo mss. *argue*.

Parnum est cor hominis (Al. omnium et hominum) et *incrustabile, quicognoscit illud? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes* (Jer. xvii, 9, 10). Quod et in centesimo tricesimo octavo psalmo Scriptura testatur: *Imperfectum mentem viderunt oculi tui. Et est sensus: Antequam conderer, priusquam deformarer in membra, dum adhuc in semine continer, viderunt me oculi tui. Et Jeremias audit a Domino: Priusquam te formare in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te* (Jerem. 1, 5). Et evangelista: *Videns, ait, Dominus cogitationes eorum* (Luc. xi, 47). Sin autem legerimus, *annuntians homini eloquium suum, juxta superius dictum accipiendum, in quo ait: Non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum servis suis prophetis* (Supra, iii, 7). Qui autem annuntiat cogitationes hominis, et eloquium ejus, sive suum, ipse est qui facit auroram et **280** diluculum, et complet nubibus omnia, et graditur super excelsa terrarum; cujus nomen est Dominus Deus omnipotens. Pro quo in (a) Septuaginta legitur: *Annuntians in homines Christum suum: sub qua occasione haereticis, Spiritum sanctum creatum volunt ordine sequente: creans spiritum, et annuntians in homines Christum suum: ut ille creatus sit, hic annuntietur in populo.* Quibus respondebimus juxta sensum eorum, et Vulgatam editionem; Qui creator est omnium, et firmat tonitruum, sive fingit montes, consequenter educit ventos de thesauris suis, et quasi universitatem conditor, Filium suum Christum hominibus reppromittit. Postquam autem Christus fuerit nuntiatus, tunc nobis veritatis lumen aperitur, non ad perfectum; quia hunc ex parte videmus, et ex parte cognoscimus, et per speculum et imaginem ea quae ventura sunt, contemplamur (I Cor. viii). Unde sequitur: *faciens mane et nebulam, et ascendens super excelsa terrae. Excelsus enim in excelsis est Dominus, et non habitat in humilibus, qui excelsus est; sed creator montium ascendit in montes, in his qui municipatum habent in caelestibus, et in carne ambulantes non vivunt secundum carnem, sed secundum spiritum.* Quod si juxta Symmachum et Aquilam legerimus: *haec faciam tibi, Israel, postea, et cum haec fecero tibi (b) praepara te adversari Deo tuo, sic intelligendum est: Feci ut te corrigerem, quae praeteritis sermo descripsit, et quia noluit reverti ad me, faciam tibi, quae meo continentur arcano.* Occidisti servos, quos ad te miseram: mittam novissimae Filium meum: tu autem juxta consuetudinem tuam, quae semper voluntati Domini restitisti, praepara te ut contradicas et adverseris Deo tuo: juxta illud quod scriptum est: *Ecce hic postus est in ruinam, et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicet* (Luc. 11, 34). Et hoc dicit, non quo praecipiat quid facere debeat; sed ante praedictum quid sponte facturus sit, quasi increpans et arguens, ut saltem correptus non faciat quod praedictum est,

(a) Pro in Septuaginta, praeferrunt mss. in Ecclesiastica.

(Cap. V. — Vers 1, 2). *Audite verbum istud, quod (Al. quo) ego levo super vos plangendum. Domus Israel cecidit: non adjiciet ut resurgat. Virgo Israel projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam, LXX: Audite verbum istud, quod ego assumam super vos plangendum. Domus Israel cecidit, non adjiciet amplius ut resurgat. Virgo Israel projecta est super terram suam, non est qui suscitet eam.* Quantum ad ordinem litterarum pertinet et ceptam historiae veritatem, decem tribus, quae appellantur Israel, ductae in captivitatem, nequaquam in terram suam postea sunt reversae. Virgo autem appellatur populus Israel: non quia in virginitalis permanserit puritate, sed quia quondam instar virginis sit Domino copulatus. Unde et plangendum super eum propheta jubetur assumere, quod nequaquam in antiquum restituarum gradum. Quantum vero ad intelligentiam spirituales: plangendum super omnem Israel, qui Deum mente cernebat, et postea ei servire desivit, assumit propheta, secundum illud quod Ezechiel praecipitur (Ezech. ii). ut devoret librum, in quo et intus et foris scriptum erat lamentatio, et carmen, et va. Ius intelligit Salomonis canticum sequens, qui ait: *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. 1, 3). Et quadragesimum quartum psalmum, in quo scriptum est: *Omnia gloria filiae regis intrinsecus.* Foris autem est quidquid in littera legitur, et videtur in cortice, et in medulla spiritus non tenetur, itaque et juxta litteram; et juxta tropologiam, in omnibus prophetarum libris scriptus est plangendus super eos qui post peccata agunt poenitentiam: Carmen super illos qui nulla peccatorum sorde maculati, cantico et laude sunt digni: Va super eos qui non agunt poenitentiam; sed juxta duritiam cordis sui thesaurizant sibi iram in die ire. Si autem, ut diximus, plangendus est super eos qui agunt poenitentiam; et poenitentiam reddit vulneris sanitatem: quomodo juxta Septuaginta dicitur. *Domus Israel cecidit, amplius non resurget. Virgo Israel erravit in terra sua, non est qui suscitet eam?* Quod si solvi potest: Postquam domus Israel sua voluntate corruerit, nequaquam pristinam recipiet dignitatem postquam virgo Israel erraverit in terra sua, ultra invenire non poterit suscitantem. Et considera verborum proprietates. Qui **282** domus est, et numeratur in turba, cadere dicitur. Qui autem de numero virginum, si erraverit, ob leve quoque (F. quodque) peccatum non poterit suscitari: non quo non suscitetur, sed nequaquam suscitetur virgo Israel, et nequaquam resurget Domus Israel. Non est enim eadem gloria ejus qui semper secutus est Dominum, et ejus qui aberraverit a grege, et postea boni pastoris reportatus est humeris (Luc. xv). Unde et per alium prophetam Dominus ait: *Malo poenitentiam peccatoris, quam mortem* (Ezech. xviii, 32). Poenitentiam non sanctitati purissimae et Ecclesiae Christi (quae non habet rugam neque maculam), sed

(b) Cisterciensis. praeparare: tum Palatini adversantis Pro adversari.

morti et inferis comparata fit melior. Haec dicimus, non quo juxta novatum tollamus spem poenitentiae, sed quo limitiores faciamus eos, et idcirco sollicitos, qui aperta janua poenitentiae, dum sperant futura, perdunt praesentia, et qui absque vulnere poterant permanere, incauti vulnus accipiunt, ut postea dolore crucientur. Multae mansiones sunt apud Patrem meum (Joan. xiv), et stella a stella differt in claritate: ita et resurrectio mortuorum (I Cor. xv): sanctis splendidibus sicut sol et luna, vesper et Lucifer. Qui autem post peccatum egerint poenitentiam, pro (a) diversitate meritorum stellarum aequantur.

(Vers. 3.) *Quia haec dicit Dominus Deus: Urbs de qua egrediebantur mille, relinquuntur in ea centum, et de qua egrediebantur centum, relinquuntur in ea decem in domo Israel* (b) LXX similiter. Causas quibus domus Israel corruens non resurgat, et virgo Israel errans, vel projecta in terram, non habeat suscitantem, reddidit sermo divinus: *Urbs, inquam, de qua egrediebantur mille, relinquuntur in ea centum: et de qua egrediebantur centum, relinquuntur in ea decem in domo Israel: ut ubi quondam fuerat multitudo, propter nimiam vastitatem, vix decima remaneat pars.* Et ne omnino haerentes litterae, sacramenta numerorum relinquamus intacta: septenarium numerum esse sanctum, etiam sabbatum probat, in quo requievit Deus ab omnibus operibus suis (Genes. ii). Et jubet ne quid in eo operis servilis fiat, nisi ea tantum quae ad animam pertinent: et ne in eo onera portemus (Num. xv) Unde **283** et in solitudine qui die sabbati ligna colligerat, quae arsura sunt, sententia Domini condemnatur. Et septem hebdomadae complent numerum sanctae Pentecostes: et Jubilaeus annus remissionis tubarumque clangentium hoc numero texitur. In septimo quoque mense figuntur tabernacula, et Hebraeus, cum sex annis servierit, anno septimo (c) liberabitur. Novit et hoc saecularis philosophia, et medicorum libri, quorum Galenus disertissimus atque doctissimus scripsit ternos libros (d) *κρίσιον καὶ τὸν κριτικὸν ἡμερῶν*, in quibus septenarii numeri ostendens potentiam, ardentissimas febres septimo die solvi die: aut si tanta humoris noxii et pituitae fuerit magnitudo, ut prima hebdomadis nequaquam serventur consumpta sit, secunda hebdomadis ultimus expectatur dies, id est, quartus decimus. Quod si hunc, ut juxta Hippocratem loquar, *ὥρον* vicerit, transeunt ad vicesiman primam diem, hoc est, ad finem tertiae hebdomadis: ita ab initio mundi diebus conditis, ut omnes labores et moles-

(a) Duo Palatini mss. quemadmodum et in uno S. Martini a campis. Martianus invenit, pro diversitate haereticorum.

(b) Verba, LXX similiter, quae in vulgatis decant, noctis sufficient.

(c) Victorius ad Florentinos codd. maluit liberatur.

(d) Videtur praeposenda praepositio κριτῶν, ut et Victorius edidit, ad ipse praefecti ejus libri titulus. Ceterum pro κριτικὸν in alio libro est κρίσιον.

(e) Petrus Pettus in libris Miscellanearum observationum lib. iii, cap. 3, legendum hoc contendi

tiae septimo numero conquiescant. Denique et captivitas populi Israel, templique subversio, septuagesimo anno desolationis impleta est, et septem astra juxta numerum dierum dicuntur (e) errantia. De cuius numeri sacramentis in Scipionis somnio plenius narrat Tullius: et obscurissimus Platonis Timaeus (f) liber est, qui ne Ciceronis quidem aureo ore (g) fit planior. Sicut igitur Septenarius numerus habet sacramentum suum, sic sanctificatus atque perfectus, et ut ita dicam, verus est numerus, qui unione refinetur, et unius Dei majestate concluditur (Al. recluditur). Unde dicit Filius: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. xiv, 11): volensque omnes unum esse cum Patre, loquitur ad eum: *Pater, da, ut sicut ego et tu unum sumus, sic et isti in nobis unum sint* (Ibid. xvii, 21). Prima ergo beatitudo est esse in primo numero, qui unus et verus est; secunda in secundo, id est, in decade; tertia in tertio, id est, in hecatontade. Sicut enim decas decima unione completur, sic hecatontas ex decem decadibus struitur. Quartus numerus, **284** qui millenario continetur, de decem constat hecatontadiis. Cum igitur quis egerit poenitentiam, de millenario et quarto numero vix revertitur ad centenarium et tertium numerum. Rursus qui in centenarium est, vix redit ad secundum primae decadis numerum, atque ita fit ut domus Israel quae corruerit, non possit resurgere, et virgo Israel quae erraverit, in terra non habeat suscitantem: quia qui semel ab unione discesserit, et illam purissimae virginitalis perdidit gloriam (de qua Apostolus dicit: *Zelo enim vos zelo Dei, et stultus vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II Cor. xi), in qua non est macula neque ruga), pristinum statum et unionis beatitudinem recipere non valet: et vix ei concedetur, ut de mille revertatur ad centum, et de centum ad decem redeat. Haec breviter sum locutus, ne omnino in hoc capitulo propter numerorum difficultatem fugisse viderer tropologiam.

(Vers. 4, 5.) *Quia haec dicit Dominus domui Israel: quare me, et vivetis, et nolite querere Bethel, et in Galgala nolite intrare, et in Bersabee ne transferitis: quoniam [Vulg. non transibitis, quia] Galgala captiva duceat, et Bethel erit inutilis. LXX: Quia haec dicit Dominus ad domum Israel: quare me, et vivetis, et nolite querere Bethel, et in Galgala ne ingrediamini, et super puteum juramenti non transeat, quia Galgala captiva duceat, et Bethel erit quasi non sit. Moris [Al. mos] est Scripturarum semper adversis laeta subjungere, et postquam tristitia Deus*

hebdomada pro errantia.

(f) Idem sive legi vult, et obscurissimus Platonis Timaeus, qui liber ne Ciceronis quidem, etc.

(g) Sic Praefat. in libr. xii in Isaiam, Denique, inquit, Timaeus de Mundi harmonia, astrorumque cursu et numeris disputantem, ipse qui interpretatus est Tullius, se non intelligere confitetur. Quin ipse etiam Cicero, vii ad Attic. 13: *Aenigma Opiorum ex Vellia non plane intellexi; est enim numero Platonis obscurior.*

judicium, qui reum non timebat, et hominem non verebatur, et perversitate iudicii, sententiam suam non levabat ad caelum, sed ad humilia detrahebat (Luc. xviii). Quoque sequitur: *et iustitiam in terra posuit*, iuxta illud debemus accipere, quod dederit nobis Christus Iustitiam suam, et non proferret eam: sed deposuerit in terram, ut, omni iniquitate superata, nos de terrenis caelestes faceret. Ego puto ex hoc loco etiam gentilem poetam furatum **290** fuisse, qui de rusticorum simplicitate et beatitudine edisserens, intulit.

Extrema per illos
Iustitia, excedens terris, vestigia fecit.

Quod autem dicunt, *faciens omnia atque transformans* uno verbo Arcturum et Orionem comprehendunt, negligentes proprietatem nominum in Graecum transferre sermonem. Transformat autem Deus omnia, quando facit de terrenis caelestia, et homines Angelorum donat similitudine: quando luna solis fulgore rutilabit, et sol habebit lumen septuplum, quando animalis, et infirmus et corruptibilis homo transformatur in spiritualem et robustum et in incorruptum mutans gloriam, non naturam: quando intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti, et implebitur quod scriptum est: *Alia gloria solis, alia gloria lunae alia gloria stellarum. Stella enim a stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum* (1 Cor. xv, 41).

Quando omnis creatura liberabitur de servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. Iste Deus qui cuncta transformat, etiam umbram mortis mutat in lucem (Luc. i): quando hi qui sedebant in tenebris et umbra mortis, viderunt lucem magnam, et qui erant filii noctis et tenebrarum, facti sunt filii lucis, et filii diei. Iste est Deus qui etiam diem vertit in tenebras: eorum diem quidixerunt: *Crucifige, crucifige cum* (Iov. xix, 6), aufer de terra talem: quando ab hora sexta in typum Judaicae caecitatis dies in noctem versus est. Et non solum secundum litteram, sed etiam secundum altiore intelligentiam, lux qua eis oriebatur in Lege et prophetis, versa est in tenebras, ignorantibus, quid legant, quid audiant, ut impleatur de illis quod scriptum est: *Obstruuntur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva* (Psal. lxxiii, 24). Iste Deus vocat ad se aquam maris, et effundit eam super faciem terrae, de peccatoribus justos faciens. Ad quod exponendum, unum tantum studio brevitas ponamus exemplum. Paulus apostolus quasi turbo violentus et saeva tempestas, et tumentis [Al. tumentes] maris gurgis persequebatur, et opprimere nitebatur Ecclesiam Dei. Qui vocatus a Domino, effusus est super **291** faciem universae terrae, ut predicaret Evangelium de Ierosolymis usque ad Illyricum, et edificaret non spern alterius fundamentum, ubi iam fuerat praedicatum (Rom. xv); sed usque ad Hispanias tenderet, et a mari Rubro, immo ab Oceano us-

(a) Ita ad Brixianos codices Victorius restituit, praefertur *excelsum montem*.

que ad Oceanum curreret, imitans Dominum suum et solem iustitiae, de quo legimus: *A summo caelo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus* (Ps. xviii, 7), ut ante eum terra deficeret, quam studium praedicandi. Iste Deus et contritionem dividit super fortitudinem, ut eos qui male fortes sunt, imbecilles faciat, et imitari possint Apostolum dicentem: *Quando infirmus sum, tunc, fortior sum* (11 Cor. xii). Nam et filii hujus saeculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua (Luc. xxvi). Fortitudo corporis, imbecillitas animae est: et rursus animae fortitudo, imbecillitas corporis est. Igitur Dominus qui omnia ratione dispensat, et vero facit cuncta iudicio, dividit contritionem super robustum inimicum, ut inducat miseriam super munitionem, quae se erigit contra scientiam Dei. De qua et in Proverbiis legimus: *Civitates robustas ingressus est sapiens et destruxit munitionem, in qua confidebant impij* (Prov. xxi, 22). Hoc et ad omnem quidem fortitudinem saecularem; sed proprie contra haereticos facit, qui argumentis et sophismatibus, et arte dialectica, dogmatum falsitatem roborare conantur. Sed destruit eam sapiens vir, et Dei adjutus auxilio, omnem munitionem ostendit esse vanissimam, ut inducat super eam miseriam, et, inclinata superbia, possit cum Apostolo dicere: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24)?

(Vers. 10). *Odio habuerunt in porta corripientem, et loquentem perfecte abominati sunt*. LXX: *Odio habuerunt in portis arguentem, et verbum sanctum abominati sunt*. Hi super quos Deus subvertit vastitatem et affert in eos populationem, qui in malo robusti sunt et ad opprimendum potentes, odio habuerunt in porta, id est, in iudicio corripientem: vel me, vel alios prophetas, qui ad eos missi sunt, et loquentem perfecte, sive verbum immaculatum, ut interpretatus est **292** Symmachus, aut sermonem sanctum ut Theodotio et LXX translulerunt. In porta autem, iuxta veterem Judaici morem, populi fuisse iudicia, et saepe legimus, et crebro interpretati sumus, ut nec agricola ad causam veniens, frequentia civitatis et novo terretur aspectu, nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et subvectionem quaereret iumentorum. Hoc iuxta litteram dixerimus. Ceterum grande peccatum est odisse corripientem, maxime si assumpto fratre altero, si postea presente Ecclesia, ut non studio detrahendi, sed emendationis tuae videatur crimen ingerere (Math. xviii). Duplices portas, mortis et vitae, vitiorum atque virtutum, saepe in Scripturis legimus, ut illud in Psalmis: *Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion* (Isai. ix, 16); haud dubium quin Ecclesiam significet excelsam (e) mons Sion, et civitatem Dei viventis, Ierosalem caelestem, et multitudinem angelorum: et Ecclesiam

tamen et nostri mss, et libri alii in accusandi casu

primitivorum, qui scripti sunt in caelis. Qui in portis Sion fuerit exaltatus, portas mortis timere non poterit, de quibus Petro Dominus loquebatur: *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: et portae (a) inferi non prevalebunt adversus eam* (Matt. xvi, 18). Portas virtutis manifeste in alio psalmo discimus: *Aperite mihi portas iustitiae: ingressus in eas confitebor Domino. Haec porta Domini: iusti intrabunt in eam* (Ps. xvii, 19). Denique et Sapientia in portis civitatis (b) confidens dixit: *Quanto tempore innocentes obtinuerint iustitiam, non confuidentur* (Sapient. vi, 14). Ego portas civitatis, hoc est, animae credentis in Christum, puto esse virtutes, per quas ad credentes Christus ingreditur. Et quia non est scriptum in quibus portis oderint corripientem, utrum in malis an in bonis, nos ad utrumque referamus. In vitiorum portis stantes peccatores arguit propheta, et idecirco detestationi habetur ab eis. Aut certe ipse propheta stat in portis iniustisque virtutum, et odio habetur ab his, quos corripit nec sufficit peccatoribus odiose in portis arguentem, sive corripientem, **293** nisi verbum sanctum abominentur quod de ejus ore profertur. Qui enim non recipit prophetam; non recipit eum qui misit illum (Matt. x). Sin autem verbum sanctum, vel qui perfecte loquebatur, abominati sunt (porro verbum sanctum Dominus est Jesus, de quo dicitur: *Nou dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Ps. xv, 10)), omnes Judaei dicentes anathema Jesu, verbum Dei abominantur, quod et perfectum et sanctum et immaculatum est. Abominatio enim peccatoris est pietas. Quidquid autem de Judaeis diximus, tam ad ethnicos quam ad haereticos referri potest, quorum alii omnes Scripturas sanctas abominantur, in quibus verbum Dei est: alii dum perverse intelligunt quod legunt, abominationem ponunt in domo Dei.

(Vers. 11 seqq.) *Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem, et praedam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide edificabitis, et non habitabitis in eis. Vinea amatissima plantabitis, et non bibetis vinum earum: quia cognovi multa scelera vestra, et fortia peccata vestra, hostes iusti, accipientes (c) munera, et pauperes in porta deprimentes: ideo prudens in tempore illo tacuit, quia tempus malum est. LXX: Propterea quia (d) pugno percutiebatis pauperes, et munera electa accipiebatis ab eis, domos dolatis lapidibus edificastis, et non habitabitis in eis. Vinea desiderabiles plantastis, et non bibetis vinum earum: quia ego cognovi multas impietates vestras, et fortia peccata vestra: conculcantes iustum, accipientes commutationes, et*

(a) Non spernenda Cisterciens. ms. *lectio mortis*, pro *inferi*: nam et de portis mortis superior est sermo, et quod in Graeco est *adon* vocabulum, pro *mortis* a Graecis poetis aliquando sumi, non ignoramus.
(b) Martiani, *considerans*, refragantibus mss. et Graeco *θεωροῦσα*.
(c) Victor. minori numero, *munus*, ad Vulgatum edit, ipsimum Hieronymum ubi ait. *Nos minus diximus*.

(d) Hic quoque vocem *pugno* ms. Cisterciens. tacet.

pauperes in portis declinantes: ideo qui intelligit, in tempore illo silebit, quia tempus malum est. Ne forsitan putaret Israel quod propter solam idololatriam hostibus traderetur ad penam, jungit et caetera, quae, amissa veritatis religione, commiserit. Diripiebatis, inquit, pauperem ut ab eo tolleretur, qui [Al. quae] victui necessaria vix habebat, et quidquid pretiosum videbatis et pulchrum, vestris usibus tradebatis. Unde et ex pretio eorum, quae rapiebatis et tollebatis a paupere, domos quadro lapide edificastis, ut spoliantes homines, **294** parietes marmoribus vestiretis, quae quia edificastis de rapinis, et non solum mansioni et tecto, quod exigit humana fragilitas, sed pulchritudini et deliciis praeparastis, repentina captivitate, vel morte subtrahit, non habitabitis in eis. Vinea quoque amatissima futuris potibus providentes plantastis, et non bibetis ex eis vinum, quia ego universa scelera vestra et peccata cogovi, et peccata fortia, quae meam iracundiam provocarunt. Qui estis hostes iustitiae, sive omnis iusti, et accipitis munera, et pauperes in iudicio deprimitis. Ideo qui pauper et prudens est, cum (e) redemptum iudicium viderit, tacet in tempore illo, quia tempus malum est. Vel certe ita intelligendum: quid prodest nunc vicina captivitate vestra enumerare peccata cum jam nullum remedium sit et muros urbium verstrarum hostilis cingat exercitus? Possumus hoc ipsum et de haereticis dicere, qui diripiunt pauperem, sive stricta manu percunt caput ejus, hoc enim Graece significat *κατακόβει*. Et juxta illud quod supra legimus *percutientes in capite pauperem*: Non enim percunt haeretici nisi pauperem, qui sustinere non potest comminationem: nec in aliis membris, sed in principali cordis et in fidei veritate. Pauperes reor qui simplici contenti fide, haereticorum malitia non valent respondere. Sed et quidquid boni operis in Dei munera praepararunt, nisi adversarii restiterint, perdunt [Al. perderent] tempore pugnae atque certaminis: qui adversarii compositio structurae verborum edificificant sibi domos, ut tuti maneant et securi. Sed non habitant in eis, cum ab ecclesiasticis viris destructae fuerint atque subversae. Et non solum domos edificant, verum etiam amatissimas quoque et desiderabiles plantant vineas, ut Christi mysteria mentiantur: sed non bibent ex eis vinum nisi quod est furor draconum insanabilis. Expectavit enim Dominus, ut iste vineae afferent fructus, et non attulerunt uvam, sed spinas vel labruscam nec iudicium, sed clamorem, quo contra Deum

(e) Pro *redemptum*, quod ex mss. Palatino ad Cisterciensium reposuimus, Martianeus retinuit *irestem*. Notatum vero pridem fuerat Victorio, exponi illa verba: *Hostes iusti accipientes munera*: Verum inquit, quia iudex munus accipiens redemptus dicitur, pro *irestem*, redemptum nos emendavimus, septem Florentinae codicum, quae cum emendatione germanam esse constat ex ipsomet Hieronymo, qui inferius ita scribit: *Pauperes quoque oppresserunt, ut contra iudicii veritatem pretio sententiam venderent*.